

держави).

Указаний перелік функцій президента України обумовлений його місцем серед вищих органів державної лади, а також тим, що він як глава держави є її уособленням, персоніфікує єдність державної влади.

Список літератури: 1. Баглай М.В., Габричидзе Б.Н. Конституционное право Российской Федерации. - М.: Изд. гр. Инфра-М-Кодекс. 1995. - 562 с. 2. Гегель В.Ф. Философия права/Пер. с нем. - М.: Мысль, 1990. - 524 с. 3. Захаров Н.А. Система русской государственной власти. - Новочеркасск, 1912. - 312 с. 4. Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России. - М.: Юрист, 1996. - 480 с. 5. Кокоткин Ф.Ф. Лекции по общему государственному праву. - М., 1912. - 306 с. 6. Коментар до Конституції України/Ред. кол.: В.Ф. Опришко (голова), Л.С. Горьовий, М.І. Корнієнко та ін. - К.: Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 1996. - 376 с. 7. Конституція України/Голос України. - 1996. - 13 лип. 8. Крутоголов М.А. Президент Французской Республики. - М.: Наука, 1980. - 328 с. 9. Лазаревский Н.И. Лекции по русскому государственному праву. - Т. 1. - СПб., 1910. - 625 с. 10. Лисенков С.Л. Конституція України: Матер. до вивч. - К.: Либідь, 1997. - 160 с. 11. Теория государства и права: Ч. 1: Теория государства/Под общ. ред. А.Б. Венгерова. - М.: Юрист, 1995. - 256 с.

В.І. Кичун

СПЕЦИФІКА ПРАВОВОГО СТАТУСУ АВТОНОМІЇ В УНІТАРНІЙ ДЕРЖАВІ

Аналіз територіальної організації різних держав світу свідчить, що існує досить багато політико-правових форм взаємовідносин складових частин певної держави між собою та з центральними органами державної влади, які становлять суть державного устрою. У науці конституційного (державного) права під державним устроєм розуміється політико-територіальна організація влади, що визначає правовий стан різних частин єдиної влади, їх взаємовідносини між собою та з центральною владою, міру централізації та децентралізації влади. Фахівці з теорії держави та права і вчені конституціоналісти виділяють дві основні форми державного устрою — унітарну та федеративну, кожній з яких властиві певні характерні риси.

Унітарною вважається держава, в якій немає інших державних утворень, і відповідно, адміністративно-територіальні одиниці такої держави не мають політичної самостійності. Федерація — союз державних утворень, кожне з яких має певну політичну самостійність. У федеративних державах з так званою симетричною федерацією суб'єкти федерації мають однаковий політико-правовий статус і рівні права. У світі існують також федерації, суб'єкти якої

мають різний політико-правовий статус. Це так звані асиметричні федерації, в яких державні утворення та інші адміністративно-територіальні одиниці мають різні і політико-правовий статус, і компетенцію. До такого виду федерацій належить Російська Федерація.

Розглядаючи форми державного устрою, автор цієї статті не аналізує таке об'єднання, як конфедерація. У літературі немає думки щодо її політико-правової природи, однак більшість учених справедливо вважають її не формою державного устрою, а об'єднанням незалежних, суверенних держав, яке має міжнародно-правовий характер (1, с. 255, 256).

Таким чином, відмінність між двома зазначеними вище формами державного устрою досить суттєва, оскільки федеративна держава складається з тих чи інших державних утворень, що мають, як правило, значну міру політичної самостійності, а унітарна держава складається лише з адміністративно-територіальних одиниць, які взагалі не мають ознак державності. На території держави з унітарною формою державного устрою діють місцеві органи єдиної центральної влади та органи місцевого самоврядування, які в основному не володіють суттєвою політичною правосуб'єктністю.

Разом з тим у світі існують держави з унітарною формою державного устрою, складові частини яких не можна вважати лише адміністративно-територіальними одиницями. Крім адміністративно-територіальних одиниць, до них входять ще й політико-правові утворення, що мають певні ознаки державності, але не мають такої політичної та правової самостійності, як суб'єкти федерації. Йдеться про автономії, які входять до складу унітарної держави. Практика свідчить, що правовий статус автономії в унітарній державі — це досить не проста політико-правова проблема.

Виходячи з цього, слід з'ясувати, що в науці розуміється під терміном "автономія". Автономія (від грецького *autonomia* — самоуправління, незалежність) означає широке внутрішнє самоуправління політико-національного утворення в рамках єдиної держави (4, с. 15). Велика Радянська енциклопедія, крім цього, під автономією розуміє право самостійного управління, вирішення державних питань певною частиною держави, що закріплено в загальнодержавній конституції, однак менше ніж у федеративній державі (2, с. 162).

Вважаю, що автономія — це особлива форма державного устрою (в складі унітарної чи федеративної держави), при якій автономна територіальна одиниця в федеративній державі часто є її суб'єктом (прикладом можна вважати Російську Федерацію — ст. 65

Конституції Російської Федерації), а в унітарній — вона самостійна у вирішенні питань тільки місцевого значення в межах, визначених центральною владою (деколи за взаємною згодою центральної влади та влади автономії) і закріплених у конституції держави.

Світовий досвід та практика свідчать, що є кілька видів автономії: політична, напівполітична, адміністративна, національно-культурна, національно-персональна. Різні форми (види) автономії можуть існувати як у федеративній, так і в унітарній державі. З цього виходить наука конституційного (державного) права. Тому є необхідність коротко розкрити зміст кожного з видів указаних автономій.

Політична автономія пов'язана зі статусом держави, до складу якої вона входить. Це найвищий рівень автономії, при якому автономні утворення мають значний обсяг політико-правових повноважень (свою конституцію, законодавство, представницький орган, інколи свій уряд, можуть самостійно вирішувати деякі питання адміністративно-національного устрою тощо). Правовий статус політичної автономії найбільш повно проявляється в федерації.

Напівполітична автономія у порівнянні з політичною має значно менший обсяг повноважень і в політико-правовій, і економічній сферах, і в сфері взаємовідносин з іншими суб'єктами держави. До відання напівполітичної автономії в основному належать: організація інститутів самоврядування, планування розвитку території, місцевого господарства, розвиток культури, соціального забезпечення та ін.

Адміністративна автономія означає, що відповідний регіон має право самостійно вирішувати адміністративні (управлінські) функції. За своїм правовим статусом цей вид автономії ближче до напівавтономії. Різниця між ними не чітка і полягає в тому, що напівполітична автономія при вирішенні адміністративних питань більше враховує національний чинник для даної території, адміністративна ж, як правило, спрямована на забезпечення більшої ефективності управління у певному регіоні. Звичайно, ці відмінності в автономіях дещо умовні.

Національно-культурна автономія — це вид автономії, спрямований на вирішення національного питання у багатонаціональній державі, виконуючий завдання забезпечення та охорони інтересів населення певної національності, яке компактно проживає у межах відповідної території держави.

Різноманітність форм автономії, неоднаковий їх правовий статус в державних з різним державним устроєм свідчать, що ця

проблема має стати предметом детального ґрунтового наукового дослідження. При цьому, безсумнівно, найбільшу увагу необхідно приділяти аналізу специфіки правового статусу автономії в унітарній державі і виходити з того, що вона не визнається державним утворенням, а її самостійність обмежена. Однак існування того чи іншого виду автономії в унітарній державі цілком виправдане, оскільки часто вирішує певну етнічну, національну, соціальну чи політичну проблему в цій державі. Автономія стала одним із чинників забезпечення етнополітичної стабільності таких унітарних держав, як Іспанія (країна Басків, Каталонія, Андалузія, Галісія), Португалія (Азорські о-ви та о-в Мадейра), Фінляндія (Алонські о-ви), Данія (Форерські о-ви та о-в Гренландія), Франція (о-в Корсика) тощо (З, с. 442).

Проблема автономії в унітарній державі є особливо важливою і актуальною для України, яка має в своєму складі Автономну Республіку Крим. У зв'язку з цим важливо визначитися, до якого складу автономії можна віднести цю республіку як автономне утворення. Так, згідно зі ст. 2 Основного Закону суверенітет України поширюється на всю її територію і Україна є унітарною державою. Стаття 133 Конституції закріплює, що Автономна Республіка Крим разом з адміністративно-територіальними одиницями є складовою частиною адміністративно-територіального устрою України. Конституція України містить цілий розділ "Автономна Республіка Крим", який встановлює основи правового статусу цієї республіки в складі України. Аналіз положень розділу свідчить, що Автономна Республіка Крим має досить суттєві ознаки державності: а) це утворення зветься "Республікою"; б) вона має свою Конституцію; в) вона має представницький орган — Верховну Раду Автономної Республіки Крим, яка вправі приймати Конституцію та інші нормативно-правові акти цієї Республіки; г) має Уряд — Раду Міністрів, який також видає нормативно-правові акти.

Однак названі ознаки державності обмежуються нормами іншого розд. X Конституції України: а) Конституція Автономної Республіки Крим має бути затверджена не менш як половиною конституційного складу Верховної Ради України; б) нормативно-правові акти владних органів Автономної Республіки Крим приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента і Кабінету Міністрів України та на їх виконання; в) Автономна Республіка Крим має право здійснювати нормативне регулювання лише з питань, визначених виключно ст. 137 Конституції України (місцевого господарства; повноваження, порядок формування Вер-

ховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради Міністрів Автономної Республіки Крим визначаються Конституцією України та законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції та ін.).

Наведені положення Основного Закону України дозволяють, на мою думку, зробити висновок, що Автономна Республіка Крим у складі України є напівполітичною автономією (виходячи з того розуміння цього виду автономії, яке наводилося вище), оскільки повноваження цього утворення надто обмежені Конституцією України.

Таким чином, на підставі викладеного матеріалу можна зробити висновки про характерні риси й особливості правового статусу автономних утворень в унітарній державі:

а) автономія в унітарній державі звичайно має форму адміністративно-територіальної одиниці;

б) така автономія не є суверенною;

в) вона виникає не в результаті об'єднання незалежних суверенних держав або входу однієї суверенної держави до складу іншої, а як наслідок наділення цього утворення центральною владою більшою ніж звичайно мірою свободи та більш широким колом компетенції у порівнянні з іншими територіальними одиницями;

г) органи влади такої автономії отримують свої повноваження не від народу даної території безпосередньо, а від центральних органів влади унітарної держави (отже, їх умовно можна вважати органами вторинного представництва);

д) організація влади, її структура та компетенція в автономії, визначаються центральними органами влади унітарної держави і закріплюються в її конституції;

е) автономія в унітарній державі не вправі самостійно визначати основи своєї організації, приймати свою конституцію і самостійно визначати принципи взаємовідносин з центральною владою, оскільки основи правового статусу автономії в унітарній державі визначаються органами державної влади унітарної держави.

Список літератури: 1. Баглай М.В., Габричидзе Б.Н. Конституционное право Российской Федерации: Учебник для вузов. - М.: ИНФРА М КОДЕКС, 1996. 2. Большая Советская энциклопедия. - М.: Сов. энцикл., 1970. - Т. 1. 3. Мала енциклопедія етнодержавознавства. - К., Генеза, 1996. 4. Политология. Энциклопедический словарь. - М.: PUBLISHERS, 1993.